

Originalni naučni rad

UDK 329.78-057.875:061.237(497.11)

329.78-057.875:061.237(497.11)

Suzana Leković

Nezavisni istraživač

suzana.lekovic@icloud.com

KLUB MEĐUNARODNOG PRIJATELJSTVA U BEOGRADU (1954–1969): MESTO KULTURNIH SUSRETA U SOCIJALISTIČKOJ JUGOSLAVIJI

Apstrakt. Rad se bavi rekonstrukcijom i razlozima osnivanja i delovanja Međunarodnog kluba prijateljstva u Beogradu u periodu njegovog nastanka do 1969.godine, kao i analizom metoda kojima je uspevao da integriše strane studente u jugoslovensko društvo. Polazeći od pretpostavke da je dolaskom stranih studenata u jugoslovenski društveni milje izvršena određena kulturološka razmena, ovo istraživanje će putem promatranja rada i strukture jednog studentskog međunarodnog kluba analizirati način na koji je dolazilo do uklapanja inostranih studenata u okvire jugoslovenskog socijalističkog društva.

Ključne reči: *Klub međunarodnog prijateljstva, akulturacija, integracija stranih studenata, tolerancija, nesvrstanost, mirna koegzistencija*

Uvod

Polazišna tačka i tema mog istraživanja jeste međunarodni studentski društveni klub kao odraz studentske saradnje i solidarnosti. Stvaranje društvenih klubova omladinskih i studentskih, antropološki posmatrano ima posebnu moć da oblikuje ne samo studentski život već i društveni život šire zajednice. Cilj ovog rada je višeslojan, pre svega želim da predstavim način funkcionisanja jednog društvenog kluba u socijalističkom okruženju i da prikažem njegovu ulogu u multikulturalnoj studentskoj društvenoj zajednici. Takođe baviću se ispitivanjem njegovih mehanizama i potencijala koji su korišćeni u svrhu adaptacije stranih studenata u jugoslovenku sredinu.

Izučavajući sa antropološke perspektive ovaj društveno politički period, u kome se zapravo po prvi put tadašnje jugoslovensko civilno društvo susreće

sa mnogobrojnim pripadnicima drugih etničkih zajednica¹¹, kroz program i funkcionisanje jednog studentskog kluba upoznaćemo se sa iskustvima različitih etničkih grupacija, sa poteškoćama i preprekama njihove akulturacije¹² u socijalističkoj Jugoslaviji.

Rekonstrukcijom postojećih zapisa, intervjuja i zabeleški iz arhivskog materijala, kao i proučavanjem članaka dnevnog lista „Politika” i beogradskog studentskog časopisa „Student” pokušaću da sagledam stepen integracije stranih studenata, na ličnom nivou ali i šire bazirano na društvenoj zajednici civilnog solijalističkog društva. Kroz inervjue i novinske članke dobiću opsežniji uvid inostranih stipendista u njihove lične doživljanje jugoslovenskih fakulteta i društvene sredine koja ih je (ne)prihvatala. Proučavajući arhivski fond 145 Saveza studenata Jugoslavije, fasciklu 32 (Strani studenti na našim fakultetima i naši studenti u inostranstvu; 1952;1955–1967), kao i fasciklu 33 (Klubovi međunarodnog prijateljstva i udruženja stranih studenata 1960; 1961; 1963–68) Arhiva Jugoslavije, kroz izveštaje, informacije i zabeleške, istražujući iscrpnu gradu o aktivnostima Kluba međunarodnog prijateljstva u Beogradu, pokušaću da predočim realan uticaj studentskog kluba u u okviru šire društvene zajednice.

Društveno politički milje; kratak pregled

Godine koje su odabrane da budu deo ovog razmatranja zanimljive su iz više razloga, pre svega odslikavaju prelom u svim sferama jugoslovenskog društva, uslovljene spoljno političkim zaokretom iznedrile su novine na mnogim unutar društvenim poljima. „Kao alternativa strahotama nuklearnog naoružanja i blokovskoj isključivosti pojavio se polovinom pedesetih godina pokret nesvrstanosti, duboko progresivna snaga savremenog sveta, održavajući tendenciju naroda za samostalnim i nezavisnim životom, slobodnim od dominacije i blokovske discipline” (Dimić 2014). Posmatrajući istoriografski taj period hladnoratovskih blokovskih podela, slika sveta je polarizovana, ali u svojoj spoljnoj politici Jugoslavija se nije vezivala ni za Zapad ni za Istok (Petranović 1988). „Šezdesete. Decenija ispunjena nadom i razočaranjem. Rasna segregacija, apar-

- 11 Pojmovi etnička grupa i etnija izvedeni su od grčke reči etnos. Pojam etnos koristio se tokom istorije na različite načine i doživio je brojne promene; od pojma koji ima negativnu (pejorativnu) vrednosnu notu postao je pojam koji ima afirmativno određenje, da bi se danas koristio kao pojam sa skoro neutralnim prizvukom; bio je pomoćno sredstvo prilikom definisanja manjinskih grupa, a danas se upotrebljava za označavanje ne samo manjina, nego i većina.” (Nedeljković 2007, 14)
- 12 Akulturacija je proces približavanja ili stupanja u kontakt međusobno odvojenih ili razdvojenih kultura (Žegarac, Kišjuhaus, Koprivica 2016). Autori dalje ovaj pojam objašnjavaju kao proces složene kulturne interakcije i uzajamnog pozajmljivanja različitih kulturnih sadržaja ljudi iz dvaju ili više kultura, dok društvenu integraciju definišu kao stanje ili proces u kome su svi članovi društva relativno ravnopravno integrisani i uključeni u funkcionisanje društva i kulture.

thejd, neonacizam, anarhizam, terorizam. Ideje slobode, socijalne pravde, rasne i polne jednakosti. Ideološki konflikti iza gvozdene zavese. U svetu ispunjenim protivurečnostima i sukobima Jugoslavija je tokom 60-tih godina XX veka nastojala da pronađe mesto“ (Dimić 2014).

Jugoslovenska politika ostaje imuna na blokovske pritiske, pa se određuje za nešto potpuno novo, za princip nesvrstanosti i međunacionalne saradnje. Umesto sukoba i podela, okreću se ka ideji mirne i aktivne koegzistencije.¹³ „Nesvrstanost se nije mogla svesti samo na jednu dimenziju:bilo ekonomsku, političku ili regionalnu. Neprekidno se širila uprkos strahu od razvodnjavanja pokreta” (Petranović 1988, 378). U političkoj praksi to je podrazumevalo stvaranje svakovrsnih višefunkcionalnih projekata sa širim stepenom delovanja: raznih društvenih udruženja, organizacija, klubova koji bi u praksi implementirali državne principe. Konkretno, kada je reč o politici nesvrstanih govorimo o trendu otvaranja jugoslovenskog društva ka afričkim i azijskim državama i pružanju više vidova pomoći u svim postojećim društvenoekonomskim aspektima, između ostalog školske i prosvetne saradnje.¹⁴ Jugoslovenski univerziteti su tih godina počeli sa primanjem prvih stranih studenata na osnovne studije, specijalizacije i praktična usavršavanja¹⁵. Ovaj projekat bio je dvojako dragocen za obe strane, jugoslovensku kao domaćina koji je ovim načinom proširila svoj državni i ideološki uticaj na nove dekolonizovane zemlje, dok je sa druge strane novostečeno znanje predstavljalo značajan potencijal ne samo za strane studente već i za njihove domovine.¹⁶

Bogata istorija Pokreta Nesvrstanih donela je mnogo toga plodonosnog u kulturno društvenu sferu socijalističkog života. Mreža prvobitnog jugoslovenskog bratstva i jedinstva proširila se na polje međunarodne saradnje, solidarnosti i nadnacionalnog prijateljstva pružajući utočište za stotine nesvrstanih omladinaca željnih znanja.¹⁷ U pedesetim godinama Beograd postepeno postaje

13 „Miroljubiva koegzistencija i saradnja država i naroda,bez obzira na razlike u državnom uređenju,označene su i u uvodnom delu Ustava SFRJ iz 1963, kao podloga mira i ravnopravnih međunarodnih odnosa.” (Petranović 1988, 377)

14 Jugoslovensko zalaganje za nezavisnost novooslobođenih zemalja Azije i Afrike i mogućnost ekonomske saradnje sa njima davali su osnovu za razvijanje veza. Jugoslavija je 1953.godine imala diplomatske odnose sa Burmom, Egiptom, Etiopijom, Indijom, Iranom, Japanom, Jordanom, Libanom, Pakistanom, Sirijom (Petranović 1988, 370).

15 Domaći fakulteti su počeli da se otvaraju za strane studente već početkom 50-tih godina, preko MIP i Saveta za nauku i kulturu. Posledično spoljnoj politici i novim metodama prosvetne pomoći afričkim i azijskim zemljama, do kraja školske 1952./53. godine u Jugoslaviju je došlo 23 studenta iz sedam zemalja, tri Burmanca i osam Indijaca (Bondžić 2014).

16 Okosnica multilateralnih saradnji u pogledu razvijanja prosvetnih programa ogledala se u pružanju stipendija stranim studentima na domaćim jugoslovenskim univerzitetima (Beogradu, Zagrebu, Sravajevu, Ljubljani i Skoplju). Saradnja se odvijala na više državnih nivoa, uglavnom posredstvom Saveznog komiteta za nauku i kulturu kao i posredstvom Komisije za međunarodne veze. Što je dalje podrazumevalo određene korake i aktivnosti koje je prosvetni sistem Jugoslavije trebao da učini kako bi omogućio dolazak stranaca na domaće univerzitete i njihov život u zemlji učionio funkcionalnim.

17 Počevši od Bandunške konferencije (18–24 april 1955.), na kojoj su su začeti principi nesvrstane politike, pa preko Brionskog sastanka Tita, Nehrua i Nasera, Konferencije u Beogradu

univerzitetska metropola i dom mnogih stranih studenata koji su dolazili na osnovne studije, specijalističke ali i na srednjoškolsko doškolovanje. Pružajući im uslove koji su svojim benefitima često nadmašivali uslove domaćih studenata, nova jugoslovenska politika time je glamuroznu sliku o stabilnosti i tolerantnosti svoje politike projektovala u svet. U danima punih privredno društvenih nestabilnosti ovakav poduhvat nije mogao da prodje bez susretanja sa poteškoćama. Na koncu, iako je sticanje naučnih saznanja bio prioritetan cilj njihovog dolaska, ne treba zanemariti ni političko propagandni aspekt socijalističke ideologije koga su stranci pasivnije ili aktivnije usvajali u novom okruženju (AJ 145–33–4). Iskustva stranih studenata o jugoslovenstvu gostoprimstvu koje će eventualno prenositi stranim ambasadama kao i svojim matičnim drzavama po povratku bila su pokazatelj uspešnosti jugoslovenstvog društva u ostvarivanju ovakvih projekata. Odslikavali su svojevrsnu refleksiju socijalističke političke moći kako u geopolitičkim okvirima pokreta nesvrstanih tako i na unutar društvenom planu. Usklađivanje takve politike u okvirima društvenog života ostvarivalo se uz pomoć različitih društvenih udruženja i organizacija, jedna od njih specifično fokusirana na integraciju novih studenata je *Klub međunarodnog prijateljstva*.

Osnivanje Kluba Međunarodnog prijateljstva u Beogradu; rukovođenje plemenitom težnjom mirne koegzistencije

Na osnivanje Kluba međunarodnog prijateljstva u Beogradu, ali i u ostalim univerzitetskim centrima tadašnje FNRJ, prvenstveno u Zagrebu, Ljubljani, Sarajevu i Skoplju¹⁸ uticao je niz različitih faktora uslovljenih vremenskim i političkim okvirima novog nesvrstnog poglavlja u istoriji Jugoslavije. „U univerzitetskim centrima osnovani su takozvani klubovi međunarodnog prijateljstva. Da bi stranim studentima olakšali međusobno poznavanje, kontakte sa jugoslovenskom omladinom, kao i radi lakšeg rada sa njima.”¹⁹ Za istraživačku temu uzet je fokus na Beograd kao glavni grad tadašnje SFRJ. Beograd kao glavni administrativni centar, žarište političkih i društvenih aktivnosti socijalističke Jugoslavije najbolje odslikava obrise moći i nemoći tadašnje države. „Ne samo da prestonica presudno utiče na život zemlje, nego se u njoj i odvija dobar deo života jedne države, pogotovo takve države sa predimenzioniranim glavnim gradom” (Marković 1996, 17). Uzimajući Beograd za uzorak posmatranja ne-

1959. Antikolonijalnih pokreta Mediterana i Bliskog Istoka, Titovog puta u Afriku 1961. godine (gde je posetio osam afričkih država) pa do Prve konferencija nesvrstanih zemalja u Beogradu 1961. godine, uspešno su formirani ključni principi i ideali koji su kroz naredne decade definisali politiku nesvrstanošći.

18 Posle Drugog svetskog rata u Jugoslaviji su postojali univerziteti u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani, potom su prvi fakulteti u Skoplju i Sarajevu osnovani 1946., tako da su do 1949. god. i ovi gradovi imali formirane univerzitete (Bondžić 2014).

19 Arhiv Jugoslavije, fond 145, Klubovi međunarodnog prijateljstva u Jugoslaviji 145–33–3.

ćemo uočiti samo lokalne akcije na mikroplanu, već čitavu mrežu spoljno političkih ideja, vrednosti i ciljeva socijalističkog društva proklamovanih u vanblokovskom sistemu vrednosti.

32U novom društvu najpristupačnije je bilo ono što što je u prošlosti bilo najnepristupačnije-obrazovanje i kultura” (Zinovjev 1985). Upravo se na ovakvom temelju može definisati Titova politika nesvrtnosti usmerena ka pružanju prosvetne pomoći i univerzitetske saradnje državama u razvoju. Državama koje su osiromašene dugogodišnjom kolonizacijom i imerijalizacijom bile u okudici svega, a ponajviše stručnog, školovanog kadra. Jugoslavija je sa druge strane bila u prilici da ponudi visokoškolvane kadrove i univerzitete čija je reputacija bila na dobrom glasu. Pojavila su se mišljenja da će stipendiranje određenog broja studenata iz ovih zemalja biti jednako značajno za obe strane. Jugoslavija će na taj način, ponesena humanim principima omogućiti strancima, ne samo besplatno školstvo i znanje već će na taj način pokušati da proširi delokrug svog političkog sistema i ideoloških uverenja (AJ 145–33–4). Organizacija oko dolaska stranih studenata bila je poverena Komisiji za kulturne veze sa inostranstvom. U političkoj i društvenoj praksi ovakve akcije su bila novina, pa je često dolazilo do praktičnih problema oranizacije i smeštaja studenata ali i do drugih zastoja u funkionisanju. To je rešeno time što se deo sadržaja i akcija usmerenih ka novopridošlim studentima, preusmerio na druge organe i organizacije

Odgovor u rešavanju nekih od datih pitanja ponudio se u osnivanju Kluba međunarodnog prijateljstva. „Smatralo se da će Klub biti podesna forma za stvaranje osnova za zbližavanje studenata međusobno, produbljivanje prijateljstva posebno među jugoslovenskim studentima i studentima stranog državljanstva i davanje mogućnosti stranim studentima da prema svom interesovanju u potpunosti upoznaju razne oblasti našeg društveno političkog života i rada, kao i da našu omladinsku i širu javnost upoznaju sa kulturno istorijskim i društveno političkim obeležjima svojih zemalja.”²⁰

Strani studenti koji su sve više boravili u Jugoslaviji kao stipendisti na studijama susretali su se sa različitim izazovima u novoj sredini. Pored pitanja smeštaja u domovima, učenja jezika domaćina, adekvatne ishrane u menzama, novčanih dotacija u vidu stipendija i kredita, nepostojanja regularnih čitaonica u tadašnjim studentskim domovima (AJ 145–33–20) ili uopšte prostorija za rad i učenje, novopridošli studenti iz prijateljskih nesvrstanih zemalja susretali su se i sa svakodnevnim poteškoćama u međuljudskim odnosima, sa novom kulturom, običajima i društvenim normama.²¹ Sve su te okolnosti nametnule pitanje rešavanja njihovih školskih, smeštajnih, materijalnih, zdravstvenih problema kao i organizovanje kulturno-zabavnog života i drugih društvenih aktivnosti.

„Rastući broj stranih državljana u Beogradu– studenata, učenika, specijalizanata, praktikanata, doktoranata, slušalaca srpskohrvatskog jezika na Institutu

20 Arhiv Jugoslavije, fond 145 Komisija za kulturne veze sa inostranstvom, Predlog programa rada za 1966. godinu.

21 Arhiv Jugoslavije, fond 145, Beleška 145–32–129.

za strane jezike – opravdano nameće pitanje obaveze koje, kao sredina u koju dolaze, treba da ispunimo da bi se udovoljilo, s jedne strane mnogobrojnim i pojačanim zahtevima stranih državljana, a sa druge strane da bi dosledno sledili i razvijali principe naših međunarodnih odnosa, veza i internacionalizma.”²²

Zahvaljući arhivskim podacima (AJ 145–33–18) Centralnog odbora Saveza studenata Jugoslavije, predložen je opsežan hronološki sled nastanka Kluba za međunarodno prijateljstvo studenata i omladine Beograda. Analitički posmatrano, nastanku Kluba međunarodnog prijateljstva u Beogradu prethodilo je postojanje i spajanje dva kluba koji su bili posvećeni radu na sličnoj osnovi. Na Beogradskom univerzitetu 1954. osnovan je Klub za međunarodnu saradnju studenata i nastavnika. Cilj mu je bio da se bliže posveti pitanjima funkcionisanja radničkog pokreta, sistema školstva, studentskim pokretima i uopšte svim aktuelnim pitanjima tog društvenog perioda. Zbog skromnih materijalnih sredstava Klub je bio prinuđen da suzi svoj domen delovanja, stoga je nastavio da se bavi pretežno informativnom delatnošću. Bitno je naglasiti da je zainteresovanost profesora za ovakav vid saradnje veremenom opadala pa se ovaj klub stoga prirodno pretočio u studentski klub. Arhivski podaci govore da je klub kroz različite diskusije organizovane na večerima međunarodnog prijateljstva uspevao da okupi oko 200 studenata koji su se sastajali jedanput nedeljno u prostorijama kluba univerzitetskih nastavnika u Šafarikovoj ulici (AJ 145–33–18).

Sličan klub je postojao i pri Domu omladine Beograda 1955. godine, čija je usmerenost bila fokusirana na slične teme. Stoga je u Centralnom komitetu Narodne omladine Jugoslavije i Centralnom odboru Saveza studenata Jugoslavije odlučeno da se ova dva kluba spoje u jedan. Budući da su imali iste ciljeve i zadatke, njihovo spajanje delovalo je potpuno prirodno, pa se na ovaj način njihov rad centralizovao i usmeravao, a samim tim i podigao na viši stepen. Kako je ranije rečeno veliki broj aktivnih članova su predstavljali strani studenti koji su pokazali veliku zainteresovanost za rad Kluba jer su na taj način uspevali da realizuju svoje ideje i da uzmu učešće u širim društvenim aktivnostima (AJ 145–33–18).

Osnivanje ovakvog Kluba nesumnjivo je bilo bazirano na plemenitim težanjama koje bi međusobnu saradnju i suživot studenata kako domaćih, a prvenstveno stranih učinile lakšim i kvalitetnijim. Osnovni zadatak Kluba bio je da organizuje, neguje i razvija obrazovnu delatnost, kulturni i zabavni život studenata i učenika stranog državljanstva kao i jugoslovenske omladine u cilju razvijanja i učvršćivanja prijateljskih veza omladine svih zemalja sveta (AJ 145–33–110). U početku svog postojanja funkcionisanje Kluba je podsećalo na pen-klubove jer je okupljalo omladinu i studente koji su želeli da se upoznaju i dopisuju sa omladinom iz drugih zemalja deleći svoje ideje i iskustva. Nedugo potom ova slika se menja, dolaskom sve većeg broja inostranih studenata Klub je poprimio adekvatnu formu i proširio delokrug rada. Posledično sve većem

22 Program rada Kluba međunarodnog prijateljstva za 1967. godinu, AJ 145–33–54.

broju studenata koji su rapidno pristizali, Klub je već u startu bio suočen sa nizom problema, pre svega neodgovarajućim prostorijama.²³

„Naša osećanja nisu bitna za stav naše zemlje, ali će nas po povratku kući svakako pitati kakvi su naši utisci o Jugoslaviji, a to će na svoj način moći da ima uticaja na politiku naše zemlje.” studentkinja Tete Togo (AJ 145– 32–87)

Komisija za kulturne veze sa inostranstvom kao i Savez studenata Jugoslavije detaljno su se bavili pitanjima što bolje adaptacije inostranih studenata i rešavanjem njihovih tekućih problema. Organizacija dočeka i briga o stranim studentima tokom njihovog školovanja i boravka u Jugoslaviji, smeštaj stranih studenata u domove, kontrola njihovog uspeha u učenju jezika i studija, beneficije u vezi sa zdravstvenom zaštitom, ishranom u menzi, povlasticama u korišćenju prevoza samo su jedne od niza tema koju je Komisija za kulturne veze sa inostranstvom bila u obavezi da pokrije. Stoga se i osnivanje ovakvih klubova može staviti pod njihovu direktivu. Adaptacija stranih studenata na jugoslovensku društvenu klimu započinjala bi godinu dana pre upisa na željeni fakultet. Naime, pre početka studijskog programa, stranci su se susretali sa prvim većim izazovom, učenjem novog jezika na kome će ubuduće slušati predavanja i komunicirati. Prve godine po pristizanju u Jugoslaviju studenti bi proveli intenzivno učeći jezik domaćina i pripremajući se za osposobljavanje za nastavu u sledećoj školskoj godini.²⁴ To bio osnovni preduslov za dalji nastavak školovanja i ostanak u zemlji.

Analizirajući podatke iz arhivskog fonda 145 Komisije za kulturne veze sa inostranstvom dolazi se do zaključka da se broj studenata sa stranim državljanstvom iz godine u godinu progresivno uvećavao. U Beogradu je u školskoj 1953/54. godini broj stranih studenata iznosio 23 iz sedam zemalja, dok je u

23 U okviru tadašnjih studentskih domova Ivo Lola Ribar i Studentskog grada na Novom Beogradu nisu postojale adekvatne čitaonice, niti klubske prostorije pa su studenti ostajali uskraćeni za prostor za učenje. Strani studenti su uglavnom odlazili da uče u čitaonice stranih ambasada dok su arapski studenti posećivali Sovjetski dom kulture. Stoga su adekvatne prostorije Kluba sa svojim višenamenskim sadržajem predstavljale dragocenost za studente, kako za razvijanje različitih kulturnih sadržaja i programa, tako i u pogledu korišćenja istih u vidu čitaonice. (AJ 145–33–20)

24 Prva godina u kojoj bi strani student došao u Jugoslaviju bila bi pripremna godina i korišćena je u svrhu učenja jezika domaćina posredstvom organizovanog kursa. U početku se smatralo da bi optimalno trajanje kursa bilo tri puta po dva casa nedeljno što je kasnije smatrano nedovoljnim, da bi se produzio na čitavu školsku godinu kako bi stranci bolje savladali jezik. U početku je rađeno u grupama od 10–12 studenata. Rađeno je po udžbeniku Jelice Marković a predavač je bila Stanislava Bojić profesorka Škole za unutrašnju upravu Sekretarijata unutrašnjih poslova. Tokom organizovanih kurseva primećeno je da se određeni broj studenata uopšte ne pojavljuje niti je zainteresovano za rad a primetilo se i da ovakvo tempo rada ostavlja studentima dosta slobodnog vremena koje provode u dokolicima. Stoga je predloženo da se promeni metod učenja pa da se u rad uključe magnetofonke ploče u trajanju od 4 sata dnevno u periodu od 15. januara do 15. jula. Prva četiri meseca studenti bi savladavali jezik u opštim crtama a naredna dva meseca bi proveli učeći stručne izraze u zavisnosti od fakulteta za koji se pripremaju. AJ 599 (fond u obradi), Izveštaj o radu Komisije 1958. g.

toku školske 1958/59. god. taj broj iznosio 249 studenata iz ukupno 42 zemlje (AJ 145–32–2). Njihov dolazak bio je samo uvod u sve veću potražnju za jugoslovenskim univerzitetima. Dolaskom prvih stranih studenata Klub je dobio novo svetlo u radu, prihvatanje i usmeravanje stranaca ka što bolje upoznavanje društva i sistema u kome će studirati i boraviti. Sa brojem studenata rastao je i problem rešavanja smeštaja u domove i njihovog stanovanja ali i organizovanja njihovih vannastavnih aktivnosti. Arhivski podaci (AJ 145–32–929) govore da je u desetogodišnjem periodu od 1955. godine do 1965. godine Komisija za kulturne veze sa inostranstvom stipendirala ukupno 2007 stranih državljana. U ovom istom periodu 968 stranih studenata stipendista Komisije za kulturne veze sa inostranstvom otišlo je iz Jugoslavije nakon uspešno završenih studija, dok je njih 200 prekinulo studije smatrajući da ih ne mogu uspešno završiti. Kako su jugoslovenski univerziteti dobijali pozitivne kritike u svetu tako je svake godine intenzivno rastao pritisak od strane zemalja u razvoju na Komisiju za kulturne veze sa inostranstvom da se poveća broj stipendija za strane državljanke. Zbog nedovoljnih kapaciteta u studentskim domovima²⁵ i restoranskim menzama kao i zbog drugih organizacionih poteškoća, bilo je komplikovano izaći u susret baš svakom zahtevu za stipendiranje. Uprkos tim nedostacima, rezultati rada sa strancima bili su zadovoljavajući obostrano.

Program Kluba je bio široko i raznovrsno baziran, o čemu će u kasnijim poglavljima biti detaljnijih prikaza. Uglavnom, delatnost Kluba bila je usmerena ka što efikasnijem rešavanju potreba studenata i omladinaca, što je dalje podrazumevalo, kao što je rečeno, kako olakšavanje pitanja školskih i materijalnih prepreka, tako i organizovanje što kvalitetnijih društvenih aktivnosti poput: kulturno zabavnog života, raznih kurseva jezika, ciklusa predavanja, časova sviranja muzičkih instrumenata, modernog plesa, radionica (za radioamatere, fotografisanje), organizovanja filmskih projekcija... Klub se takođe bavio proslavama nacionalnih i međunarodnih praznika, kao i organizovanjem izleta i ekskurzija što je za cilj imalo bolje međunacionalno upoznavanje i približavanje kultura (AJ 145–33–34). Postojala je ideja za osnivanjem časopisa Kluba, koji bi izlazio kao dodatak „*Studentu*”, na svakih petnaest dana na čijim bi se stranicama našli članci stranih studenata sa tekstovima o njihovim zemljama, kulturama, društvenim i političkim obeležjima društva iz koga dolaze. List „*Međunarodno prijateljstvo*” imao bi potpuno humani karakter, time što bi se sva zarada od prodaje lista usmeravala kao pomoć ugroženim zemljama. Klub je svoje delovanje uspešno usmeravao i na polje različitih sportskih delatnosti, formirajući fudbalsku, košarkašku, stonotenisku, odbojkašku, šahovsku, plivačku i sekciju

25 Školske 1938/39. godine u Jugoslaviji je bilo 16 978 studenata, a školske 1957/58. studiralo je 112 136 studenata, što je predstavljalo povećanje za 660%. Uporedni podaci pokazuju da se na jugoslovenskim prostorima dogodio bum visokoškolskog obrazovanja, koje je teško bilo pratiti odgovarajućim standardom. Iz godine u godinu bio je prisutan stalan porast relativnog i apsolutnog broja stipendista. Preciznije govoreći 15 172 studenta bilo je u domovima, a da bi se zadovoljila potreba za smeštajem, krajem pedesetih godina nedostajalo je još 10 250 mesta (Mitrović 2002).

za kriket, pa na taj način pružao studentima i mogućnost uživanja u sportskim sadržajima.

Od važnosti je napomenuti da je političko ideološki rad kluba bio takođe sadržajan i usmeren prvenstvo na studente sa stranim državljanstvom, bez izbora što su Klub činili i jugoslovenski studenti u velikom broju. Akcenat je bio na specifičnom političko ekonomskom životu i principima samoupravljanja koji se uz pomoć cikličnih predavanja i tribina pokušao približiti strancima. Društveno politički rad bio je široko postavljen sa akcentom na promovisanje socijalističkih vrednosti i jugoslovenskog tipa državnog uređenja.

„Došli smo u Vašu zemlju ne samo da završimo studije, već i da proučavamo socijalni i politički život Jugoslavije i smatramo da nam to treba omogućiti. Podesna forma je Klub međunarodnog prijateljstva studenata koga treba više aktivirati.” student Hasan Musmar El Rasau iz Sudana, Studentski grad Novi Beograd AJ (145–32–86).

Klupko ovih humanih ideja i plemenitog delovanja ispletenih oko ovog studentskog međunarodnog udruženja bacilo je novo svetlo na društvene teme i razmišljanja. Razmatrajući pitanje u antropološkom kontekstu, Klub je imao značajnu ulogu kako za pojedince tako i za celokupnu studentsku zajednicu Beograda jer je delujući na različitim nivoima pokušavao da izgradi bazu za harmoničnu koegzistenciju. Istražujući ovu tematiku uvidećemo da li se spektar plemenitih i svetlih boja od kojih se počelo promenio u tamnije. Analizirajući individualne impresije i iskustva pokušaćemo da formiramo kolektivnu sliku o uspešnosti jugoslovenske kulturne saradnje.

Pravilnik Kluba međunarodnog prijateljstva u Beogradu; simbolika koegzistencije u obrisima amblema

Proučavajući arhivski fond 145 Saveza studenata Jugoslavije, Klubovi međunarodnog prijateljstva i udruženja, pronalazimo detaljno definisanu strukturu i programska usmerenja rada Kluba međunarodnog prijateljstva u Beogradu. Prema odredbama Nacrta pravilnika iz 1966. godine, zaključuje se da je to jedna celovita organizacija koja ima jasno postavljene ciljeve kao i dalekosežno polje rada; produbljena u društveno pravne slojeve, definisala je svoje bitisanje u formalno pravnom polju sa precizno definisanim članstvom i organima.

Pre svega u pogledu zakonitosti, predstavljao je produženu ruku Saveza studenata Beograda, u čijim je sferama interesa delovao. Klub Međunarodnog prijateljstva u Beogradu obavljao je svoju delatnost u okviru Univerziteta a bio je pod direktnim nadzorom Univerzitetskog Odbora Saveza Studenata Beogradskog univerziteta (AJ 145– 33–43). Komisija za pomoć studentima stranog državljanstva bila je odgovorna za koordinisanje i definisanje delovanja Kluba.

Može se zaključiti da je članstvo Kluba bilo inkluzivnog tipa. Svaki strani student redovni ili vanredni, koji se nalazio na osnovnim studijama ili postdiplomskim/specijalizaciji, ukoliko je to želeo mogao je postati član Kluba. Dobrobrodošlicu za članstvo u Klubu imali su i stranci, učenici srednjih stručnih škola, praktikanti, stranci na posdiplomskim studijama i oni koji se nalaze na pripreмноj godini učenja jezika. Članovi Saveza studenata Jugoslavije, Socijalističke omladine Jugoslavije, ali i drugi građani koji su pokazivali zainteresovanost za rad Kluba bili su takođe dobrodošli. Laki pristup članstvu proistekao je iz ideje da će celishodnije delovanje Kluba proisteći na taj način. Klub bi delovanjem iznutra, u direktnom kontaktu sa pridošlom populacijom mogao preciznije da artikuliše zadatke i iznedri rešenja.

Detaljnije pravne uredbe o tome definisane su u Osnovnim odredbama Pravilnika u članovima 8–10, dok se u članu 11 navode prava i obaveze članstva. Iako je pristup Klubu na prvi pogled delovao fleksibilno, ostanak u članstvu u slučaju kršenja pravila donosilo bi i propisane nefleksibilne kazne. Član 12. odnosno 13. jasno definiše nastupanje i razloge odluka o disciplinskim merama kao i eventualni prestanak članstva u Klubu. Postojao je i Disciplinski sud koji je radio u sastavu Odbora za rad i članstvo i koji je bio ovlašćen da samostalno donosi odluke o prekršajima i kažnjavanju. U okviru ovog odbora radilo je i Mirovno veće koje bi u slučajevima narušavanja prijateljstva među studentima istupalo u ime Kluba i radilo na ponovnom uspostavljanju prijateljstva (AJ 145–33–124).

„Zbog izazivanja rasne, verske, političke i druge netrpeljivosti, neuljudnog ponašanja, pravljenja nereda i ometanja rada Kluba, kao i zbog izrečenih kazni od strane školskih vlasti, članu Kluba se mogu izreći disciplinske mere.”

Član 12 (AJ 145–33–46)

Organi koji su definisali upravni rad Kluba bili su: Savet Kluba, Sekretarijat Kluba i upravnik Kluba, kao i godišnja konferencija članova Kluba.

Član 17. definiše Savet Kluba koga čini dvadeset jedan član. Trećinu članova Saveta Kluba predstavljali su strani državljani, drugu trećinu je birao osnivač Univerzitetski odbor Saveza studenata, dok su preostalu trećinu Saveta činili predstavnici ustanova i organizacija zainteresovanih za rad Kluba. Pitanja koja je pokrивao Savet Kluba bila su usmerena ka planu rada kluba, finansijskom sektoru, sistematizaciji radnih mesta, donošenju pravila Kluba u dvotrećinskoj većini (AJ 145–33–43 član 17.2.).

Savet Kluba je imao još jednu važnu funkciju a to je biranje sekretara i predsednika Kluba. Sekretarijat je imao nadležnosti u polju prijema novog članstva, sprovođenja plana rada, kao i u polju disciplinskih mera. Upravnik Kluba je bio svojevrsan rukovodeći organ koji je u granicama ovlašćenja Univerzitetskog odbora Saveza studenata rukovodio materijalno finansijskim poslovanjima u cilju što efikasnijeg delovanja Kluba. Međutim, činilo se na mahove da je koncepcija Kluba bila nestalna i da se menjala u zavisnosti od preferencija rukovodećih organa koji su često donosili neke „korenite izmene” (AJ 145–33–125).

Taj subjektivistički faktor predstavljao je smetnju funcionisanju Kluba ali je on ipak uspevao da održi svoj značaj u pomoći inostranim studentima.

Analizirajući finansijski aspekt Kluba, Pravilnik navodi da se materijalna sredstva Kluba pribavljaju od članova Kluba (preko godišnje članarine čiju visinu određuje godišnja konferencija članova Kluba), donacijama osnivača i drugih organizacija, poklonima raznih privrednih subjekata zainteresovanih za rad Kluba, kao i od prihoda sopstvene delatnosti (izdavanja i prodaje klubskog časopisa). Finansijski aspekt u mnogome je zavisio i od budžeta koji je dodeljivan od strane Komisije za kulturnu saradnju na godišnjem nivou.

Pošto je Klub međunarodnog prijateljstva zamišljen kao svetionik razvijanja prijateljstva svih nesvrstanih zemalja, odlučeno je da se formiraju određeni odbori koji bi lakše usmeravali tretiranje različitih oblasti delovanja. Takođe bi se na taj način omogućilo upoznavanje stranaca sa našom zemljom i običajima ali bi se i široj jugoslovenskoj javnosti približile društvene i istorijske osobenosti zemalja iz kojih dolaze strani studenti. S tim u vezi oformljeni su Odbori koji su pokrivali sledeća pitanja (AJ 145–33–36): Odbor za društveno politički i studijski rad, Odbor za kulturno umetničku delatnost Kluba, Odbor za sportsku aktivnost, Odbor za školske aktivnosti, Odbor za informaciju i propagandu aktivnosti Kluba, Odbor za spoljnu aktivnost i saradnju, Odbor za izlete i ekskurzije, Odbor za proslave nacionalnih i internacionalnih dana, Odbor za korespondenciju i međunarodnu saradnju, Odbor za unutrašnji rad i članstvo.

Klub je imao svoj pečat i jedinstven amblem. Pečat je bio okruglog oblika i na njemu je bio ispisan tekst: „Klub Međunarodnog prijateljstva Beograd Jugoslavija”. U sredini pečata nalazio se unikatan amblem Kluba. Ovaj pečat je nadalje krasio mnoga dokumenta, beleške, izveštaje, pisma Kluba međunarodnog prijateljstva.

Amblem kluba je izneden preko konkursa za idejno likovno rešenje. Na konkurs se odazvalo preko 14 umetnika koji su priložili svoje radove. Autor najboljeg rešenja dobijao je nagradu od hiljadu novih dinara. Proslavljeni arhitekta i slikar Grigorije Samojlov, koji je bio predsedavajući član žirija ocenio je da prva nagrada pripada Konstantinu Dimčevu, studentu likovne akademije (AJ 145– 33–86). Amblem je predstavljao drugarski zagljaj, simbolično prijateljstvo i suživot studenata i omladine.

Tolerancija u pvoju; Klub kao mesto susreta

Ako govorimo o toleranciji u jednom mladom socijalističkom društvu koje je napravilo oštre spoljno političke zaokrete i čije je civilno društvo još na ispitu zrelosti, moramo delikatno da pristupimo ovom pojmu, pre svega bliže određujući pojam tolerancije. Tolerancija kao vrednost leži u istoj ravni sa trpeljivošću. Trpeljivošću drugačijeg, različitog od sebe i svojih uvrenja (bilo po pitanju na-

cionalnih, rasnih, verskih, rodih razlika). Trpeljivost podrazumeva neslaganje oko ubeđenja koja su bitna za nekog drugog ali uprkos tome uzdržavanje od osude i prinude, kao i nesprečavanje drugih da žive po svom (Enciklopedija političke kulture, Šušnjić 1185).

Talas mira i međunarodne saradnje širio se poput plime Beogradom pa je u tom tonu i afirmisan rad Kluba. Iako fokusiran ka razvijanju i jačanju međusobnog prijateljstva, Klub se kao svojevrsna zajednica i mesto sastanka često susretao i sa konfliktnim situacijama koje su se manifestovale uglavnom među studentima različitih nacija (zasnovane na ličnim, političkim ili nacionalnim razlikama). Na sledećem primeru zahvaljujući arhivskoj belešci Miodraga Dejanovića (AJ 145-33-23) upoznajemo se sa novim aspektom, pojavom ličnih konflikata među članovima Kluba.

Naime, do konkretnog konflikta je došlo 1. jula 1963. u Klubu međunarodnog prijateljstva između Lasli Amara iz Alžira i Al Ataz Adnana iz Iraka. Lasli Amar se u tom trenutku još uvek nije upisao na fakultet već je bio na pripreмноj godini učenja srpskohrvatskog jezika, dok je Al Ataz Adnan bio student druge godine Medicinskog fakulteta. Prema rečima svedoka, sukob je započeo Amar koji je u vidno alkoholisanom stanju ispoljavao veoma agresivno i neprimereno ponašanje ka Adnanu i njegovoj devojci. U 21:30h došlo je do fizičkog kontakta kada je Amar udario glavom Adnana. Potom je došlo do borbe između njih, koju su sprečili prisutni studenti. Zanimljivo je da su se u tom trenutku u neposrednoj blizini nalazili i studenti kako iz Iraka tako i iz Alžira ali je zabeleženo da se oni nisu mešali niti intervenisali u ovaj sukob. Ipak, nedugo posle toga nekoliko studenata iz Alžira se okupilo ispred Kluba sa namerom da sačekaju Adnana i da ponovo dodje do inicijacije konflikta. Uz svesrdnu pomoć jugoslovenskih studenata ponovo je došlo do smirivanja neprijatne situacije. Nakon ovog incidenta obavešteno je i iransko i alžirsko udruženje. Pričalo se da je Amar konfliktan i da mu ovo nije bio prvi incident. Bilo je dokaza da je pre ovoga bio učesnik incidenta u restoran „Kasina” (AK 145.33-23).

Analizirajući ovakve situacije postavlja se pitanje da li je produbljavanje prijateljstva bio previše idealistički projekat. Da li su strani studenti među sobom osećali tenzije, ili su se osećali nedovoljno adaptirani na novu sredinu? Bilo da je reč o nekim ličnim nesuglasticama ili nesuglasticama dublje političko društvene prirode, sve je to uticalo na opšti uspeh boravka stranih studenata u Jugoslaviji. Površno posmatrano zanemaruje se da su konflikti jednako proizlazili na realciji strani-domaći studenti, ali i na unutargrupnom nivou među stranim studentima. Komisija za kulturne veze sa inostranstvom kao i Komisija centralnog odbora Saveza studenata Jugoslavije organizovali su diskusije na ovu temu. Posle iznetih žalbi i zapažanja došlo je do zaključka da se ispita i kazni nedolično ponašanje pojedinaca, pa da se dalje nastavi saradnja u prijateljstvom tonu. Međutim, pokraj svega toga ipak ostaju teškoće koje proizilaze iz susreta različitih običaja, etničkih i društveno ekonomskih sredina, koji predstavljaju objektivni osnov za izvesnu neadaptiranost stranih studenata (AJ 32-181). Zabeleške sa ovakvih diskusija potvrđuju da je unutar javnog miljea pojavljivanje konflikta nije bilo neuobičajeno (AJ 145-32-89).

Sukobi na ličnom nivou između domaćina i stranaca ali i između stranaca pripadnika različitih nacionalnosti, dešavali su se i na verbalnoj i na fizičkoj osnovi. U arhivskoj zabelešci fonda 145–32–148 ukazuje se na nezdrav odnos koji vlada između naših i stranih studenata. Mnogostruki incidenti potkrepljuju tu tezu. Jedan od primera je incident koje se dogodio drugog januara u blizini Studentskog grada na Novom Beogradu. Napadnut je i povređen student iz Alžira, koji se u tom trenutku nalazio u društvu svoje devojke i njene majke. Vinovnici ovog sukoba bili su domaći pijani studenti, njih šestorica koji su se veoma agresivo i nedolično ponašali i pokušali da čestitaju Novu godinu njegovoj devojci. U nameri da se izbegne dalja rasprava i tuča, on je pokušao da pobegne ali su ga oni sustigli i nemilosrdno istukli. U samoodbrani on je pererezom koji je imao kog sebe jednom od napadača naneo povredu po obrazu i ruci. Potom je došlo do lekarske intervencije koju je morao da zatraži i alžirski student i povređeni napadač. Istraga je dalje detaljno utvrdila da su nedvosmisleno provokatori i počiniooci ovog incidenta bili domaći studenti. Napadnuti alžirski student bio je veoma disciplinovan, istaknut u svom dotadašnjem radu i studiranju, kao predsednik sekcije UGEMA i uvek prijateljski naklonjen ka Jugoslaviji.

Očekivano, nakon ovog incidenta, u kome je povređena lična bezbednost, alžirski i arapski studenti su ujedinjeno protestvovali pisanom notom obraćajući se rektoratu i ističući zabrinutost za ličnu bezbednost. I pored svih neprijatnosti, zapaženo je da je ton njihovog obraćanja bio je miran i tolerantan. Reagovalo se instantno, pa su vinovnici ovog incidenta su bili kažnjeni i isključeni iz studentskih domova. Ovakav primer nasilja nažalost nije bio usamljen. Učestali su primeri i fizičkog obračunavanja stranih studenata između sebe, skoro tri meseca svakodnevno su se dešavali incidenti između studenata UAR i Iraka, zbog očiglednih političko ideoloških razlika.

„Problemi nastaju sa onima sa kojima smo u dodiru svakoga dana. Prvi put se lakše pređe preko uvreda, kasnije ne možemo. Verujem da do ovih teškoća dolazi zato što Vaši studenti ne znaju ništa o nama i mislim da treba pisati više o našim zemljama u „Studentu”. Kažu nam da smo kući živeli kao robovi a to nas vređa, jer mi nismo ovde došli da molimo za hleb i to nas vređa. – studentkinja Kamila Adibo iz Gane, Studentski dom Ivo Lola Ribar (AJ 145–32–88)

„Devojke koje idu sa nama moraju redovno da se javljaju policiji, a to nas vređa.” – student Kovi Asamoa iz Togo, Studentski dom Ivo Lola Ribar (AJ 145–32–88)

„Odnos prema nama je sve gori iz godine u godinu. Pre su nas drugovi zvali da idemo skupa na igranke, sada i kada pođemo tamo dobacuju nam i tako nam kvare raspoloženje.” student Kvemi Saba, Togolend, studentski dom Ivo Lola Ribar (AJ 145–32–88)

„Tek kada budemo shvatili da tolerancija ne znači samo uvažavanje drugog, a još manje dopuštanje drugom da radi na našu štetu, već da je tolerancija istinska i funkcionalna tek ukoliko istovremeno uvažavamo i druge i sebe, stalno nalazeći i potvrđujući moralnu i interesnu ravnotežu tih uvaženosti, moći ćemo stvoriti društvo svakovrsne tolerancije” (Simeunović 2002, 296).

Posledično pređašnjim konfliktima nameće se pitanje koliko je tolerancija kao vrlina bila razvijena u tadašnjem civilnom društvu, posmatrajući ga kroz prizmu pojedinica i grupa. Da li je zrelost društva bila na dovoljnoj razini miroljubive politike ili su koflikti odmagali razvoju tolerantnog i stabilnog civilnog društva? Nesumnjivo da su međusuboni konflikti uticali na lične doživljaje i predstave o dobrodošlici koju je Jugoslavija pružila. Sve to ne može se striktno podvesti pod kolektivni karakter ali je jasno da su postojali pojedinačni slučajevi koji su uticali na kvarenje pozitivne slike o jugoslovenskoj dobrodošlici. Da li karakter Jugoslovena ostao neprilagođen na novu otvorenu politiku? Da li grad kao pozornica novih liberalnih vrednosti mogao da nauči svoje građanstvo ka otvorenosti i prihvatljivosti?

Uzroci netrpeljivosti naših i stranih studenata su veoma složeni. Oni leže u primitivizmu, navikama, nekulturi, nemanju razumevanja naročito kod naših studenata za neke od zvaničnih jugoslovenskih stavova prema stranim studentima (AJ 32–152). Zbog različitih kulturnih obrazaca ovakvi sukobi su poprimali dublje i šire dimenzije. Pored razlika izazvanih drugačijim kulturnim i potkulturnim obrascima, sukobi i sporovi su nastajali iz čisto ličnih, sebičnih interesa. Domaći studenti su često inicirali pitanja beneficija koje su po njihovom mišljenju nezasluzeno forsirane u korist inostranih studenata. Visina stipendija stranih studenata (25 000 dinara mesečno) smatrana je nerazumno visokom od strane domaćih studenata čija je stipendija bila manja (AJ 145–32–142). S druge strane, inostrani studenti i pored stipendije od 25 000 dinara mesečno, nisu bili u mogućnosti da izdvajaju novac za kupovinu odela ili ostvarivanja drugih potreba, koje je zahtevao boravak u jednoj zemlji u trajanju od pet godina. Iz tog razloga je Komisija za kulturne veze sa inostranstvom omogućila stranim studentima korišćenje kredita²⁶ (AJ 145–32–142). Nerazumevanje jugoslovenskih studenata je iskazano i u pogledu privilegije koju su stranci imali vezano za stanovanje u studentskim sobama (po dvoje u sobi koje su opremljene kvalitetnijim nameštajem). Zabeleženo je da se na nekoliko sastanaka pojavio zahtev od strane stranih studenata za umanjnjem njihove stipendije, samo da bi se umanjile nesuglasice koje imaju sa domaćim studentima (AJ 145–32–153). S druge strane najveći broj žalbi koje su strani studenti ulagali odnosio se upravo na loš smeštaj u studentskim domovima i na neadekvatnu ishranu u studentskim menzama (AJ 145–32–71). Savezno izvršno veće je u maju 1959. u cilju rešavanja tih problema odobrilo sumu od 39 000 000 dinara za rekonstrukciju dva sprata studentskog doma Ivo Lola Ribar kao i preuređenje F-krila prvog bloka studentskog doma na Novom Beogradu. Na taj način delimično je rešen smeštajni kapacitet studenata i poboljšani su uslovi stanovanja (prostorije su okrečene, nabavljen je nov nameštaj) (AJ 145–32–141). Pitanje adekvatne ishrane rešeno je tako što je stranim studentima dozvoljeno da se hrane u dijetalnim menzama. Domaće kolege su i na to imali zamerke, žaleći se da su stran-

26 Ostvarivanje prava na kredit su imali strani studenti na redovnim studijama, stipendisti Komisije za kulturne veze sa inostranstvom. Komisija bi prilikom isplaćivanja stipendija zadržavala otplatu za kredit (AJ 145–32–142)

cima date sobe sa boljim nameštajem kao i da im je omogućena kvalitetnija ishrana.²⁷ Trivijalno bi bilo ukoliko bi se ova međusobna nerazumevanja podvukla i smestila samo na materijalnu ravan. Nerazumevanje je dobijalo mnogo dublju formu i koreni pobuna su dosegali do samog pitanja: zašto stranci uopšte dolaze na studiranje kod nas; što je iznova uslovljavalo negativnu konotaciju njihovog suživota i svakodnevno narušavalo međusobne odnose. Ne bi trebalo smatrati da su međusobne provokacije bile unapred planirane ili organizovane, to su uglavnom bila spontana sporečkanja, rasprave, tuče. Primećeno je bilo i da su se i domaćini i stranci međusobno solidarisali u ignorisanju ili napadanju onih drugih (AJ 145–32–154).

„Nezgodno je da pišemo kući kako ovde imamo poteškoća. Francuzi i Englezi su nam govorili da ne dolazimo u Jugoslaviju. Mi smo ipak došli. Nezgodno je da se ovakve stvari dešavaju”, student Viktor Olimpio iz Toga, stanovnik studentskog doma Novi Beograd (AJ 145– 32–87)

Pokušaji u pronalaženju temeljnih rešenja u ovakvim konfliktima društvenog života studenata tretiralo se u radu Kluba Međunarodnog prijateljstva. Kao što i sam naziv kaže, dat je akcenat na prijateljstvo. Sadržaj rada bio je osmišljen kao temelj okupljanja i ostvarivanja zajedničkih miroljubivih ideja. Ključ je stavljen na međusobno zbližavanje studenata, koji će kroz različite vidove zabave i organizovanih akcija raditi na produbljanju međunarodnog prijateljstva i lakše prevazići eventualna međusobna neslaganja. Iako je Klub bio svojevrsna kulturna zona, njegov rad se protezao i ka učinkovitom iznalaženju tehničkih i logističkih rešenja ukoliko su strani studenti zapadali u određene teškoće. Oni su imali slobodu da se obrate Klubu sa molbom za rešavanje njihovih problema. Dolazilo je i do materijalnih poteškoća stranih studenata. Iako je većina studenata dobijala stipendije i stanovala u studentskim domovima, određeni broj je stanovao privatno o svom trošku, pa su izdaci za takav život podrazumevano bili viši u odnosu na studente koji su imali svoje mesto u studentskim domovima.²⁸

Na primeru arhivske beleške iz 25. novembra 1964. može se primetiti kako se student Ekonomskog fakulteta Ređep Turki obraća Klubu za međunarodno prijateljstvo kako bi mu izašli u susret u vidu finansijske pomoći. Molilac detaljno izlaže svoj problem objašnjavajući da mu je ukinuta stipendija uslovljena neočekivanim odsustvom i produženim boravkom u Tunisu. On, naime objašnjava kako je dobivši telegram da mu je majka na umoru 29. avgusta 1964. godine sutradan hitno otputovao u Tunis. Međutim kada je došao u Tunis njeno

27 Strani studenti su često isticali problem vezan za neadekvatnu ishranu, imali su primedbe na račun spravljanja hrane u studentskim domovima. Da bi se to pitanje u vezi sa poteškoćama u ishrani pozitivno rešilo omogućeno im je da se hrane u dijetalnim menzama. AJ 145–32–141

28 Veliki je broj studenata koji je na školovanje u Jugoslaviju dolazio o svom trošku, pa ih je to ponekad zbog neobezbeđenosti sredstava, dovodilo u situaciju da se obraćaju za pomoć ili da traže privremena zaposlenja. Savez studenata se trudio da izađe u susret i u granicama postojećih mogućnosti pružao pomoć. (AJ 145–32–143)

zdravstveno stanje se delimično popravilo, pa je ostao uz nju da je neguje. Ona je nažalost preminula 10 .novembra 1964. godine. On zatim objašnjava da se za to putovanje jako zadužio kao i da nije dobrog imovinskog stanja, stoga je molio Klub da mu izađe u susret i da agituje za njega da mu se vrati stipendija, kao i da mu se isplate dve zaostale stipendije. Uz ovu molbu on je Klubu priložio i potrebna dokumenta iz svoje ambasade koja su verifikovala ove iskaze (AJ 145–33–24).

Uspešnost Kluba u rešavanju ovakvih situacija vezanih za finansijsko materijalne poteškoće ostaje upitan iz razloga što je i sam nije bio izuzet iz konteksta te problematike. Od samog osnivanja Kluba dovedeno je u pitanje obezbeđivanje adekvatnih i stalnih prostorija za njegov rad, o tome će kasnije slediti detaljniji prikaz. Osim toga, neretko je dolazilo i do finansijske nestabilnosti koje su njegov rad dovodile u nezavidne pozicije. „Klubovi još uvek pate od prikladnih nedostataka, materijalnih sredstava i nerazumevanja od strane univerzitetskih vlasti.”²⁹ Paradoksalno je da u društvu progresa koje stremlji ka ostvarivanju ovakvih međunarodnih projekata usmerenih ka univerzitetskoj saradnji, čiji rad nadmašuje državne granice, dolazi do zastoja u finansijskom sektoru. Analizirajući izveštaje Kluba međunarodnog prijateljstva upućene Centralnom odboru Saveza studenata Jugoslavije uočava se da je finansijski aspekt često bio aktuelna tema.³⁰

Problematika svakodnevnog funkcionisanja, raskorak u prostoru

Kontroverzna je činjenica da samog osnivanja Klub nije uspevao da obezbedi stalne prostorije za rad i okupljanje svog članstva. U početku je Klub predlagao da svoje aktivnosti i sastanke povremeno održava u Klubu univerzitetskih nastavnika, međutim takav predlog je odbijen upravo na negodovanje univerzitetskih nastavnika. Predlagano je dalje da se pitanje prostorija reši na samom univerzitetu, time što bi neki već postojeći univerzitetski klub ljubazno ustupio svoje prostorije na korišćenje, međutim došlo je nerealizacije i ove ideje. U cilju rešavanja ovakvog problema obraćalo se i višim državnim instancama. Gradski komitet SKS Beograda, nažalost nije mogao da reši trajno ni adekvatno ovaj zahtev. Jedno vreme članovi Kluba su se sastajali nedeljom u terminu od 10h do 12h u Omladinskom domu opštine Stari Grad. Kako raditi na širenju ide-

29 Fond 145, Klubovi međunarodnog prijateljstva u Jugoslaviji 145–33–3.

30 Kroz obraćanje predsednika Kluba međunarodnog prijateljstva, Branka Lukovca Centralnom odboru Saveza studenata Jugoslavije 6.decembra 1964. godine vidimo potvrdu ove problematike. Lukovac tom prilikom dostavlja izveštaj o troškovima Kluba za novembar i prvu dekadu decembra i moli da se što hitnije isti uputi Komisiji za kulturne veze sa inostranstvom sa ciljem da se što pre prebace neophodna sredstva do kraja tekuće godine kako bi Klub mogao nesmetano da nastavi sa aktivnostima, naglašavajući da se trenutno nalaze u veoma teškoj finansijskoj situaciji. (AJ 145–33–25)

je prijateljstva u jednom nestalnom okruženju, gde osnovna pitanja prostorija rada ostaju nerešena? Klub se u nekoliko navrata selio, menjajući svoje privremene adrese. U početku je bio smešten u prostorijama na Obilićevom vencu, kasnije u prostorijama Tehničkog fakulteta, a zatim su se dugo očekivane nove prostorije Kluba svečano otvorile 20. decembra 1966. godine na adresi Svetozara Markovića 79. Početak rada Kluba u novim prostorijama obeležen je odgovarajućim svečanim programom. Koliko dugo se čekalo na ove prostorije i koliko je bio veliki društveni značaj Kluba kazuje i svečanost na kojoj su govorili kako predstavnici Saveta Kluba tako i predsednik Skupštine grada Beograda, predstavnici Diplomatskog kora, predstavnici studenata prijateljskih zemalja i predsednik Univerzitetskog odbora Saveza studenata. Tom prilikom je priređen i sadržajan kulturno umetnički program. Nastupao je hor KUD Branko Krsmanović, Kumara Rita je izvodila indijske igre, prezentovale su se pesme i igre iz Indonezije, Latinske Amerike, Cejlona, Kurdistana, Jordana, Tanzanije. Na ovoj svečanosti prisustvovalo je više od 400 zvanica. Spisak zvanica je podrazumevao visoke i uticajne predstavnike svih društvenih i političko-privrednih organizacija i institucija: predstavnike Komisije za kulturne veze sa inostranstvom, diplomatski kor, članove međunarodne komisije Savezne konferencije SSRNJ, rektorat Univerziteta, dekane svih fakulteta, predstavnike Skupštine grada Beograda, predstavnike krupnih beogradskih preduzeća, predstavnike Doma omladine Beograda, rukovodioce i radno osoblje Kluba (AJ 45–33–99).

Iako se činilo da je došlo do uspešnog rešenja problematike ipak čitava priča oko prostornih poteškoća ovde nije završena. Naime, arhivski izveštaj fonda AJ 145–33–72 Tehničko stanje prostorija Kluba pruža podroban prikaz ove problematike. Ubrzo po otvaranju novih prostorija pojavili su se novi problemi, tehničke prirode. U pitanju su bile neadekvano urađene električne instalacije, koje su predstavljale potencijalnu opasnost za sve koristike tog prostora. Preduzeće kome su povereni ovi radovi „24. septembar” veoma nestručno je izvelo ove radove i odbişi da se isti revidiraju i saniraju, udaljeni su sa projekta. Umesto njih doveden je novi izvođački tim koji je pokušao da sanira aljkavo urađen posao predhodinika. Još jedan nedopustiv propust bio je nepostojanje telefonskih instalacija, a bez njih logističko funkcionisanje Kluba ne bi bilo izvodljivo. Na postojeće probleme otvorilo se još jedno tehničko-građevinsko pitanje, hitna rekonstrukcija krovne poršine. Postojeći krov je bio oštećen i propuštao je vlagu, a posledično tome došlo je do oštećenja zidova ostalih prostorija. Komisija je potvrdila ove propuste i hitno naložila dalje sanacije, prvenstveno iz bezbednosnih razloga.

Tehničko stanje prostorija i rekonstruktivni radovi nisu bili jedini kamen spoticanja rada novih prostorija Kluba u Beogradu. Budući da su se nalazile u stambenoj zgradi nove prostorije nisu bile po volji stanara. Klub je po svojoj prirodi i karakteru aktivnosti organizovao čitavu paletu društveno kulturnog programa, čiji karakter povremeno podrazumevao i zabavni program i igranke. Kako se broj stranih studenata u Beogradu svake godine povećavao a samim tim je i rastao broj članova Kluba i ove prostorije su pokazivale ograničenost u

svojim dometima rada. Na sednicama kućnih saveta često je postavljano pitanje buke i igranki koje su bile nedopustive za kućni red i stanare zgrade. Podaci govore da se neretko dešavalo da stanari protestuju protiv rada Kluba, ulaze u njegove prostorije i zahtevaju prestanak određenih aktivnosti, takođe su podnosili žalbe za iseljenje Kluba i obraćali se višim državnim organima.

Suočavajući se sa finansijskim ograničenjima, došlo se na ideju o postojanju bifea Kluba. Na taj način ne samo da bi došlo do pribavljanja odedenih novčanih sredstava već bi se u okviru bifea odvijala i okupljanja studenata i na taj način bi se olakšalo organizovanje različitog zabavnog sadržaja kao i organizovanje posebnih proslava. Dakle, postojao je određen ekonomski interes ali je bife kao prostorno neodvojivi deo Kluba omogućavao i olakšice u organizovanju studentskih aktivnosti i prijema. Uzimajući u obzir sve te činjenice došlo se na ideju da se u novinskom listu „Politika” 14. januara raspiše oglas kako bi se prostorije bifea ponudile u zakup adekvatnom ugostitelju. Smatralo se da postojanje bifea nije prioritetno ali bi na taj način došlo do svojevrsnog finansijskog predupredjivanja rada Kluba (AJ 145–33–78).³¹

Na konkurs se odazvalo više beogradskih ugostitelja³² sa bogatim ugostiteljskim iskustvom i sa nizom predloga i zahteva usmerenih na funkcionisanje bifea. U međuvremenu, dok se konačna odluka o sudbini bifea čekala za rad u bifeu je angažovana drugarica Savka Popović. Na primeru njene lične inicijative i bezulovne posvećenosti radu ovog bifea bez ikakve nadoknade i sebičnih interesa, odražava se ljudski doživljaj plemenitosti i truda za razvoju ovakvih međunarodnih prijateljstava i socijalističkih ideala. „Drugarica je posao obavljala potpuno savesno, sa puno lične inicijative. Studenti su bez izuzetka potpuno zadovoljni njenim radom i odnosom. Vrlo često je angažovala pomoć o ličnom trošku.” Kaže se u četvrtoj tački dnevnog reda na sednici Kluba (AJ 145–33–86), a dalje se navodi da je radila čak i za novogodišnje praznike, za šta joj takođe nije plaćeno. Napominje se da bi obavezno trebalo pribaviti novčana sredstva za nadoknadu njenog rada. Analizirajući sa antropoloških principa ovaj primer pojedinca koji društvene vrednosti i etiku stavlja daleko iznad ličnog profita, nastojeći da sve u svojoj moći učini ka ostvarenju ideje, direktno implicira na to da li je bila istovetna posvećenost društvenih struktura i političkih činilaca.

31 Finansijski izveštaji pokazuju da je bife ostavarivao pozitivan promet čak i kada to nije bilo očekivano zbog loših uslova u Klupskim prostorijama, neispravnih elektro instalacija u Klubu i kvara u grejanju u periodu između 2–18 januara. Treba napomenuti da je Klub bio zatvoren ponedeljkom, tako da tada ni bife nije radio ni prihodio. Čak i u takvim oskudevajućim okolnostima imao je pozitivan platni bilans. Promet bifea zaključno sa 5. februarom je iznosio 9 060 novih dinara (AJ 145–33–84).

32 Kao kandidati za uzimanje bifea avoje ponude su objavili sledeći ugostitelji: Ranić Aleksandar iz Beograda sa prebivalištem na adresi Stanka Vraza 47, Miograd Jovanović, iz Beograda na adresi Baba Višnjina 47, Radule Šutović iz Beograda, Hadzi Ruvimova 14/1, Radomir M. Kojadinović, Beograd, Dositejeva 17/V, Blažević Stojan, Beograd, Knez Danilova 48 (AJ145–33–86).

Kulturno umetnički i zabavni program Kluba; karavan jugoslovenskog prijateljstva

Navođenje različitih tehničko ekonomskih poteškoća u radu, nikako nije imalo za cilj da se iste fokusiraju i da im se da primat, niti je to imalo za svrhu umanjeње značaja rada Kluba i njegov dalekosežan uticaj unutar društveni i spoljnopolitički, pojedinačni i kolektivni. Posmatranje kulturnog rada i propagiranje kulturnih vrednosti nekog društva ili organizacija, ne može se izopštiti iz slike društveno političkog konteksta vremena koji je obojen različitim istorijskim faktorima. Kada se posmatra jedan širi okvir, dobija se temeljitija slika društva i antropoloških shvatanja vezanih za temu izučavanja. Revidirajući kroz istoriju ljudske i društvene vrednosti su često stavljane u svrhu očuvanja i podupiranja društvenog sistema. Istorijski period koji analiziramo, jugoslovenski socijalizam u poletu bio, je prožet idejama sa dominantnom notom solidarnosti, internacionalnog prijateljstva, pacifizma, neutralnosti, pomoći ugnjetavanim narodima. U takvoj atmosferi rad svih društvenih organizacija a pogotovo onih čiji je rad usmeren na polje kulturne saradnje podrazumeva usvajanje tog sistema vrednosti i delovanje u skladu sa njim. Recipročno tome ni vrednost ne može biti aktivirana ukoliko se njen pojam ne izvodi iz društvene prakse. To znači da svaka istorijska epoha i zajednica uspostavljaju sistem vrednosti polazeći od sebe i dominirajućih društvenih odonosa, oblika rada i proizvodnje (Perović 1982).

Novi vid jačanja politike nestvrstanosti svoju afirmaciju je imao u vidu jačanja kulturno političkih činilaca i univerzalnih vrednosti (pravo naroda za samoopredeljenje i nacionalnu nezavisnost, borba za ekonomsku jednakost i političku i kulturnu saradnju). Pokriće u ispravnosti ovih ideja, nalazilo se u činjenici da je Pokret nestvrstanosti pružio snažan doprinos uspešnom ishodu antikolonijalnih revolucija. Nisu samo članice nestvrstanosti podržavale ove vrednosti, mnoge države su postali simpatizeri iako ne direktni članovi. Okolnosti govore da i veliki broj demokratskih i progresivnih partija i pokreta u zemljama Sredozemlja koje nisu članice pokreta nestvrstanosti izražavaju jake afinitete za principe i ciljeve nestvrstanosti (Petković 1985, 150).

Vraćajući se na temu kulture i kulturnih vrednosti u državi koja svojim primerom želi da menja svet i blokovsku politiku, nužno je pomenuti princip multikulturalizma. Pod pojmom multikulturalizam podrazumeva se koncept društva u kome ravnopravno i neometano koezistira više kultura (Đorđević, Simić, 2019). On je zapravo neraskidivo povezan i krucijalno utkan u svaku društvenu akciju i organizaciju. On podrazumeva jedan ambijent u kome postoji svest o različitom, o poštovanju drugačijeg, o slobodi, o poštovanju nacije, etniciteta. Preusmerivši ovo na lični nivo, posmatrajući sa antropološkog stanovišta možda se to periodično sukobljavalo sa jugoslovenskom predstavom o sebi, o ličnom ja. Prema Vladimiru Dvornikoviću, Jugoslovensko ja teško, vrlo teško, ustupa ne samo pred tuđim pojedinačnim ja, nego i pred iznadličnim društvenim obzirima (Dvorniković 1939).

Zamisao rada i postojanja jednog međunarodnog studentskog centra upravo je vođena ovim vrednosnim idejama pa je centar sa njima i rastao simbolično šireći krugove delatnosti. Prosvetni rad je predstavljao jednu ravan partijske delatnosti na polju culture (Marković 1996, 323).

Osnovna motivacija za formiranje Odbora za kulturno umetničku delatnost Kluba proizilazi iz dvojakih razloga. Pre svega bogato multikulturalno članstvo Kluba, koga čini spektar raznorodnih zemalja pripadnica poketa nesvrstanih, trebalo je približiti širokoj jugoslovenskoj javnosti. "U pokretu nesvrstanih ne postoji nikakav vid uniformisanosti koji bi nesvrstane zemlje svodio na istu civilizacijsku, političku, ekonomsku ravan" (Petković 1985, 51). U šarenilu različitosti bilo je lako pronaći niz tema koje su pokrivala aktivnosti na umećničko zabavnom planu pa je i rad ovog Odbora bio bogato osmišljen. Sa druge strane jednako je važno bilo predstaviti nacionalne kulturno umetničke vrednosti jugoslovenskog društva, pa je kroz posete raznih kulturnih institucija, pozorišta, izložbi, galerija, muzeja ovaj vid rada dobijo bogatiju formu.

Negovanje kulturnog identiteta i upoznavanje sa novim prijateljskim kulturama i običajima bio je jedan od vodećih principa delovanja Kluba. Većinu nesvrstanih zemalja su činile zemlje „trećeg sveta“, zemlje Afrike, Azije i Latinske Amerike. Klub je predstavljao svojevrsnu oazu susreta različitih kultura, mesto gde su se studenti okupljali nezavisno od svojih školskih i studijskih obaveza. Mesto na kome su mogli da neguju svoje osobenosti i da se kroz prijateljske akcije rasonode, da organizuju kvalitetan kulturno umetnički program i da učestvuju u njemu. Domaći studenti su kroz različite umetničke vidove prezentovali strancima bogatu riznicu kulturnog stvaralaštva, folkloru i narodnog melosa. Sa druge strane i strani studenti su kroz iste sadržaje približili svoje umetničke vrednosti i izraze.

Intenzitet i šarenolikost ovakvog sadržaja odslikava program rada iz 1967. godine u kome je za tu godinu planirano održavanje četiri velike priredbe u najvećim beogradskim dvoranama, kao i 25 priredbi na fakultetima, školama, fabrikama i drugim salama širom zemlje (AJ145-33-69). Na njima su pozornicu delili jugoslovenski i strani studenti pružajući raznovrstan kulturno umetnički i zabavni program. Takođe je bilo odlučeno da će se u prostorijama Kluba jednom nedeljno održavati večeri kulturno umetničkih priredbi, nacionalnih večeri i koncerata. Jugoslovenska kulturno umetnička društva su često uzimala učešća u ovakvim priredbama. Pre svega KUD „Branko Krsmanović“ u pogledu prezentovanja folklorne i dramske sekcije, zatim „Žikica Jovanović Španac“ kako u folklornoj sekciji tako i u literarnoj i dramskoj, KUD „Ivo Lola Ribar“, KUD „Abrašević“, KUD „Gradimir Mihajlović“...Učešću su se odazivali i poznati jugoslovenski solisti i ansamli, izvođači zabavne i narodne muzike. Gostovanja glumaca, pozorišnih i filmskih, književnih i filmskih kritičara doneli su nove tonove u spektar ovog programa. Sa druge strane učešće u kulturno umetničkim izrazima inicirali su i studenti iz: Indije, Indonezije, Cejlona, Nepala, Iraka, Grčke, Jordana, Jemena, Kenije, Konga, Malija, Meksika, Bolivije, Tanzanije, Tunisa, Etiopije...

Svakog meseca je predviđeno organizovanje izložbi u prostorijama Kluba. Posebno su obeležavani nacionalni praznici raznih zemalja, na kojima se akcent stavljao na približavanju kulturnih, društvenih, privrednih, ekonomskih karakteristika tih zemalja. Za svaki nacionalni praznik bogato je pripreman program nacionalnih pesama i igara. Osnovni motiv ovih proslava je, pored želje da se strancima omogući da proslave praznik svoje zemlje, bilo i neposredno približavanje i upoznavanje drugih kultura i običaja tadašnjem jugoslovenskom društvu. Tokom 1966.godine oko 40 zemalja je proslavljalo svoje nacionalne praznike u okviru Kluba (AJ 145–33–63). Primeri ovakvih slavlja su mnogobrojni; proslavljali su se nacionalni i međunarodni praznici, praznik rada Prvi maj, Osmi mart, Dani Afrike... Slavili su se i obeležavali podjednako jugoslovenski ali i nacionalni praznici stranih studenata i njihovih zemalja. Studenti Indije su obeležavali svoj nacionalni praznik u Klubu 25.januara 1966.godine. Tom prilikom je Klub posetio i ambasador Indije u Beogradu, što implicira na važnost koju je Klub imao u društvenom ali i političkom domenu (AJ 145–33–71). Studenti Iraka proslavili su godišnjicu ustanka 31.januara u prostorijama Kluba, dok su 3.januara studenti Cejlona slavili svoj nacionalni praznik. Pri ovakvim proslavama postojala je tendencija da se šira jugoslovenska javnost upozna sa kulturnim i folklornim nasleđem prijateljskih naroda.

Ovakav program bio je uspešno razvijan zahvaljujući Odboru za kulturno umetničku delatnost Kluba koji je u svom sektoru objedinio: rad muzičke sekcije, sekcije za folklor, sekcije za pozorišnu aktivnost i organizaciju priredbi, likovnu sekciju, sekciju za izlobe i zidne novine, sekciju za odabir filmova i filmskih večeri, kao i sekciju za organizovanje nacionalnih i internacionalnih večeri. Zanimljivo je da je likovna sekcija brojala mnogo studenata iz Indije koji su bili na specijalizaciji na likovnoj akademiji pa je u zajedničkom radu sa njima priređivala izložbe njihovih radova, u školama, na fakultetima i na drugim prigodnim mestima.

U Klubu su se jedanput nedeljno organizovale filmske večeri (AJ 145–33–63.) Interesantno je da je šezdesetih godina za Beograđane film predstavljao najomiljeniji vid zabave. Pored akutelnih filmova, prikazivani su i dokumentarni filmovi, domaće i strane produkcije. Repertoar se hronološki u zavisnosti od dekade menjao i nagingjao kao određenim vrednosnim sistemima. „U socijalizmu su film i umetnost oružje za menjanje stvarnosti” (Marković 1996, 440). Do 1949. godine na jugoslovenskim platnima je uglavnom preovladavao sovjetski film, što se nedugo nakon političkog razlaza sa Informborom promenilo. Posledično tome u toku narednih godina broj američkih filmova se rapidno uvećavao. Posle 1951.došlo je do uprošćavanja procedure uvoza filmova kao i do obilne finansijske pomoći za kupovinu filmova koja je stizala iz SAD-a. Iz tog razloga kao i zbog izmenjenih političkih činilaca je broj američkih filmova od uvezenih 26 filmova 1951. porastao na 106 za 1956. godinu. Početkom pedesetih godina u Beogradu se prikazuju filmovi dobitnici Oskara, pa se u leto 1952. gleda „Mesto pod suncem”, dok 1965. na beogradsko platno stize rado očekiva-

ni „Na dokovima Njujorka” (Marković 1996, 442–445). Prema anketi časopisa „Student”³³ iz 1965, rađenoj na uzorku od hiljadu studenata najgledaniji strani filmovi među studentima 1956. su: „Nadnica za strah”, „Lili”, „Zabranjene igre”, „Kradljivac bicikla”, „Tramvaj zvani želja”.

Pored prikazivanja svetskih blokbaistera, publici Kluba su predstavljani i ideloško politički filmovi sa kontekstom socijalističkog života i uspeha druga Tita. „Zastava film” je omogućio prikazivanje filmova o poseti druga Tita Africi. Filmski program ima raznovrstan spektar pa su prikazivani i filmovi koje su snimali članovi Kluba, kinoamateri. Ove filmske projekcije su bile upotpunjene sa diskusijama i predavanjima na kojima bi gostovali filmski kritičari. Prikazivani su i filmovi zemalja iz kojih su strani studenti dolazili.

Studirajući u Beogradu, studenti sa stranim državljanstvom su uglavnom imali priliku da dobro upoznaju glavni grad, ali su često izražavali želju za boljim upoznavanjem novih mesta i krajeva Jugoslavije. Vodivši se takvim željama Klub se trudio da svake godine organizuje što više izleta i ekskurzija širom Jugoslavije. Kao što je školovanje omogućeno širokim narodnim masama tako je omogućeno i letovanje. Domaća štampa je sa ponosom komentarisala letovanje kao tekovinu karakterističnu za socijalizam (Marković 1996, 240–243). Svojevrsno omasovljavanje letovanja bilo je omogućeno kroz saradnju sa Ferijalnim³⁴ i Planinarskim savezom. Na taj način ostvarivale bi se beneficije u vidu finansijskih olakšica pa bi letovanje bilo dostupnije široj populaciji, naročito omladincima i studentima. Putem Ferijalnog saveza leti su organizovani odmoru u Ferijalnim letovalištimima i time je bilo zagarantovano letovanje velikom broju studenata. Planinarsko društvo je takođe bilo uključeno u slične akcije, pa je organizovao različite pohode planinara minimum tri puta godišnje, kao i zimovanje u planinskim centrima. Da bi Jugoslavija pokazala svoje turističke lepote, u saradnji sa turističkim agencijama „Putnikom” i „Generalturistom” bile su organizovane duže i kraće ekskurzije i izleti, pa su tako blagodeti socijalističkog letovanja bile dostupne i strancima. Godišnje je planirano oko pet većih ekskurzija u poznata jugoslovenska istorijska i turistička mesta. Klub je u uskoj saradnji sa odborom Saveza studenata svakog leta organizovao i odlazak studenata stranog državljanstva na radne akcije u Jugoslaviji³⁵ (AJ 145–32–310).

33 Anketa „Student”, 29. 4. 1953. godine

34 Ferijalni Savez Jugoslavije je omladini Jugoslavije omogućavao niz olakšica u pogledu putovanja i smeštaja u određenim turističkim centrima, letovalištimima i izletištimima. Članovi Ferijalnog saveza su mogli da postanu omladinci od 7 do 27 godina. U zavisnosti kojoj grupi bi pripadali, pionirima (do 14 godina), seniorima (21–27. godina) ostvarivali bi popuste. Svakako je popust bio velikodušan kako u pogledu transporta, odnosno karte za putovanje (75% popusta na putovanje železnicom) tako i pogledu smeštaja, pa da je za većinu predstavljao jedini način preko koga se ostvarivalo letovanje. U prostorijama Kluba se osnovala poslovna Ferijalnog saveza Jugoslavije tako da su članovima Kluba na taj način omogućene olakšice za putovanja i boravak u ferijalnim odmaralištima širom Jugoslavije.

35 Domaći studenti su pozivali svoje inostrane kolege da im se tokom leta 1960. godine priključe na radnoj akciji izgradnje autoputa „Bratstvo-Jedinstvo”, pa se pored naših akciji odazvalo i 77 stranih studenata (32 iz Beograda).

Na temeljima ovog programa organizovan je i „karavan prijateljstva”, specifična manifestacija na kojoj bi učestvovali studenti koji su bili vlasnici automobila. Ovu inicijativu je podržalo Akademsko auto moto društvo pa se došlo na ideju da se tokom aprila 1967. organizuje ovaj auto karavan koji bi prolazio kroz različite krajeve Jugoslavije sa trajanjem od nekoliko dana. Predloženo je da sa karavnanom krene i kulturno umetnička sekcija pa da se u svakom većem mestu izvede adekvatan zabavno kulturni program (AJ 145–32–85).

Ispod ove pojavne slobode i propagiranja ranolikosti kroz kulturno umetnički rad nalazilo se i propagiranje ideloško političkih aktivnosti kroz malo suptilnije forme delovanja. Klub je podrazumevao i bavljenje društveno političkim radom koji se pogotovo usmeravao ka stranim studentima. Težnja je bila da se strancima približi naš politički sistem i da se uključe u mogućnosti upoznavanja i angažovanja u jugoslovenski društveno-politički život. Klub se angažovao da se kroz mnogobrojne tribine i predavanja na kojima su govorili poznati stručnjaci, profesori i društveni radnici studentima omoguće iscrpna obaveštenja o akulenom političkom, društvenom i ekonomskom životu. Posebno se tretirao pojam samoupravljanja. Ovaj koncept kao jedinstven u svetu, bivao je nejasan za mnoge strance čak iako su duži niz godina proveli boraveći u Jugoslaviji. Stoga je velika pažnja usmerena na objašnjavanje ovog koncepta. Analiziralo se na koji način radnici mogu da utiču na svoje dohotke, kakav je princip raspodele prema radu, kakav je ekonomski interes svake proizvodne jedinice. Detaljno su se objašnjavali osnovni principi spoljne i unutrašnje politike Jugoslavije: smernice koje su oblikovale politiku nesvrstanosti, oblici pomoći zemljama u razvoju. Bogat društveno politički rad se odvijao kroz forme tribina Kluba, seminara kao i putem poseta radnim organizacijama i ustanovama. Stranci su posebno izrazili zainteresovanost da prisustvuju otvaranju rada Narodne skupštine kao i uopšte da se upoznaju sa njenom delatnošću³⁶ (AJ 145–32–130).

Zaključna razmatranja

Osnovna pitanja na koje je trebalo odgovoriti kada se sistematski proučavao rad i osnivanje Kluba međunarodnog prijateljstva u Beogradu odnosila su se na razloge njegovog osnivanja, na cilj delovanja i uspešnost sprovođenja ideja miroljubive koegzistencije među studentskom jugoslovenskom zajednicom.

Jedno od obeležja ovog društveno-političkog perioda je dolazak stranaca na domaće univerzitete. S tim u vezi pojavilo se i mnogo poteškoća vezanih za organizaciju studija stranih studenata. Da bi se takvi problemi rešili ili ublažili

36 Veliki broj stranih studenata postavljao je niz pitanja vezanih za pojam samoupravljanja, šta je to, kako se to ostvaruje u preduzeću, kakav je princip raspodele prema radu, na koji način su radnici u mogućnosti da utiču na svoje lične dohotke, kakav je stepen slobode pojedinih preduzeća u vezi sa istupanjem van granica Jugoslavije i slično (AJ 145–33–58).

ponuđeno je osnivanje svojevrstnih studentskih klubova. Klub međunarodnog prijateljstva je svojim radom i programom pokušavao da ponudi odgovore i adekvatna rešenja koja bi olakšala boravak stranaca u zemlji. Nesumnjivo da se u njegovom delovanju može dijagnostifikovati mnogo manjkavosti (prvenstveno zbog neiskustva) ali ne treba sumnjati u ispravnost njegovih ideala i borbe za stvaranje jednog prijateljskog okruženja za strance ali i za domaćine. Analizirajući rad ovog kluba dobija se potvrda da je i sadržajno i organizaciono uspevao da odgovori zahtevima vremena i razlozima osnivanja.

Namera mi je bila da ovim radom prikažem doprinose koje je Klub međunarodnog prijateljstva u Beogradu imao u pogledu funkcije integracije stranaca u jugoslovensko društvo i socijalističku zajednicu. S obzirom na sadržajno bogat program koji je ovaj klub obezbeđivao, nesumnjivo da je izvršen određen stepen integracije u kulturološkom pogledu ali isto tako i ponuđen niz olakšica vezanih za svakodnevno funkcionisanje u novoj sredini. Što je dalje opravdalo pretpostavku da će osnivanje ovakve organizacije imati relativno značajnu ulogu u studentskoj zajednici. Na taj način ne samo da je domaći teren približen strancima, već je nesumnjivo došlo do dvosmerne migracije kulturnog sadržaja.

Izvori i literatura

- AJ 145-Arhiv Jugoslavije. Beograd (AJ): fond 145 Savez studenata Jugoslavije
- AJ559-Arhiv Jugoslavije. Beograd (AJ): fond559, Komisija za kulturne veze sa inostranstvom
- Bogetić Olivera i Dragan Bogetić. 1981. *Nastanak i razvoj pokreta nesvrstanih*. Beograd: Export press
- Bondžić, Dragomir. 2014. *Školovanje studenata iz zemalja u razvoju kao deo spoljne politike Jugoslavije 1950–1961*. Annales. Ser.his. soc. 637–648
- Bondžić, Dragomir. 2010. *Univerzitet u socijalizmu: Visoko školstvo u Srbiji 1950–1960*. Beograd: Institut za savremenu istoriju
- Dimić, Ljubodrag. 2014. *Jugoslavija i hladni rat: ogleđi o spoljnoj politici Josipa Broza Tita (1944–1974)*. Beograd: Arhipelag
- Dvorniković, Vladimir. 1939. *Karakterologija Jugoslovena*. Kosmos. Beograd: Geca Kon
- Đorđević Jelena i Marina Simić. 2019. *Teorija kulture. zbornik tekstova*. Beograd: Fakultet političkih nauka
- Jakovina, Tvrtko. 2010. *Treća strana hladnog rata*. Zagreb: Fraktura
- Jakovina, Tvrtko. *Jutarnji list*. Zagreb. 19.2.2011.
- Kreč, Dejvid, Ričard S. Kračfild i Igerton L. Balaki. 1972. *Pojedinac u društvu*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Srbije
- Marković, Predrag. 1996. *Beograd između istoka i zapada*. Beograd: Službeni list
- Mitrović, Momčilo. 2002. *Domovi i menze studenata Beogradskog univerziteta (1838–1998)*. Beograd: Centar za savremenu istoriju
- Nedeljković, Saša. 2007. *Čast, krv i suze*. Beograd: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Srpski genealoški centar

- Petranović, Branko. 1988. *Istorija Jugoslavije 1918–1988: treća knjiga Socijalistička Jugoslavija (1945–1988)*. Beograd: Nolit
- Politika*. Beograd: *Politika 1904–*
- Politička sociologija. 2006. *Izbor tekstova*. Beograd: Fakultet političkih nauka
- Politička Enciklopedija*. 1975. Beograd: Savremena administracija
- Perović, Puniša. 1979. *Pregled istorije međunarodnog radničkog pokreta*. Beograd: Institut za savremenu istoriju
- Petković, Ranko. 1985. *Nevstana Jugoslavija i savremeni svet: Spoljna politika Jugoslavije 1945–1985*. Zagreb: Školska knjiga
- Simeunović, Dragan. 2002. *Teorija politike: rider I deo*. Beograd: Udruženje Nauka i društvo
- Student. Beograd: Student 1937–
- Zinovjev, Aleksandar. 1985. *Polet naše mladosti*. Beograd: Prosveta
- Žegarac, Nevenka, Aleksej Kišjuhas, Ivana Koprivica. 2016. *Pojmovnik kulturno kompetitivne prakse*. Novi Sad: Pokrajinski zavod za socijalnu zaštitu

Suzana Leković

International Friendship Club in Belgrade (1954–1969): a place of cultural encounters in the Socialist Yugoslavia

Abstract: The paper deals with the reconstructions and reasons for the establishment and operation of the International Friendship Club in Belgrade in the period of its creation until 1969 as well as the analysis of the methods by which it managed to integrate foreign students into Yugoslav society. Starting from the assumption that the arrival of foreign students in the Yugoslav socialist society led to a certain cultural exchange, this research will analyse the way foreign students were integrated into the Yugoslav society by observing the work and structure of an international student club. The time span taken for consideration is interesting for several reasons. The foreign policy orientation of Yugoslavia is directed towards the Non-Aligned Movement, which further initiates cooperation in all socio-economic fields, as well as university cooperation and the opening of Yugoslav universities to foreign students. Observing Belgrade as a university center, and the capital of Yugoslavia at the time, we will be able to form an image of the practical and real power of such policy that involved fostering pacifist ideas, multiculturalism, and peaceful coexistence. In such a sociopolitical community, the International Student Club represented a kind of an indicator of cultural changes.

Keywords: International Friendship Club, acculturation, integration of foreign students, tolerance, non-alignment, peaceful coexistence.

Primljeno: 22. 04. 2024.

Odobreno: 10. 06. 2024.